

YARATICILIK VE SANAT

Duygu DİNÇELİ¹

Öğr. Gör. Dr. İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu, Grafik Tasarımı Programı, duygu.dinceli(@)kavram.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5173-5942

Dinçeli, Duygu. "Yaratıcılık ve Sanat". sed, 8/1 (2020 Mart): s. 43-55. doi: 10.7816/sed-08-01-05

ÖZ

Sanat, hayal gücünün ve yaratıcılığın etkili olarak kullanıldığı, duygu ve düşüncelerin estetik bir biçimde ifade edildiği iletişim alanıdır. Bu alan, tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar varlığını sürdürmekte ve kendi içerisinde değişimler göstermektedir. Değişim de yaşamın ve toplumun birer yansıması olarak, insanı ve çevresini kapsayan öznel bir dünyanın ifadesidir. Yaratmak değişmektir. Bu bağlamda bir sanat eseri, sanatçının iç dünyası, algılaması ve hayal dünyasına göre şekillenmektedir. Yaratıcılık, eski bilgilerin kullanılması sonucu yeni bilgilerin ortaya çıkarılmasıdır. Bir sanatçının bakış açısı; çevresi, yaşadıkları, gördükleri, sezgisel yapısı ve algıladıklarını yorumlama biçimiyle değişmektedir. Sanat, duyguların ve kişisel yeteneğin hakim olduğu kişiyi yaratma eylemine götüren, kişinin yeteneklerine katkıda bulunan önemli bir kavramdır. Yaratma da, hayatla bağ kurma özelliğine sahip olarak, her insanda var olabilen ve geliştirilebilmesi mümkün olan bir özelliktir. İnsanlığın yaratma dürtüsünün sanatsal alandaki yansıması, maddi ve sosyal çevrenin değiştirilmesinden de öte konumdadır. Bu konum, içsel dünyanın ifade edildiği, duygusal bir arınma biçimi olarak kişiye özeldir. Yaratıcı birey, düşünceye önem veren, farkındalığı yüksek, kendini ve hayatı sorgulayan, problemlere çözüm bulabilen, sahip olduğu bilgileri algı dünyasından geçiren, bildiklerini duygularıyla bir araya getirerek yansıtır. Araştırmada; yaratıcılığın tanımı, yaratıcılık süreci, yaratıcılığın sanatla olan ilişkisi, çevresel ve toplumsal faktörlerin yaratıcılığa olan etkisi incelenerek konuyla bağlantılı kavramlara yönelik alan yazın taraması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaratıcılık, sanat, sanatsal yaratıcılık, hayal gücü, tasarım

Makale Bilgisi:

Geliş: 12 Aralık 2019

Düzeltilme: 19 Ocak 2020

Kabul: 12 Şubat 2020

Giriş

İnsanın var olduğu yerde sanat vardır. Sanat, insanoğlunun yaşamını sürdürmesinde gerekli olan ihtiyaçların da ötesinde var olan, kendini anlamlandırma sürecini kapsayan, manevi dünyanın ifade ettiği estetik bir yapıdır. Bu yapı, kültürünü de içerisinde tutarak, geleceğe yönelik istekleri, umutları, korkuları, üzüntüleri ve o günün tarihini de ifade etmektedir. Her sanat eserinde bir anlam, bir ifade biçimi vardır. Bu biçim, yaratan kişinin olanaklarına, hayata bakışına, dünyayı algılama biçimine göre değişmektedir. Değişimi sağlayan da yaratıcı bireydir. Birey, kendi iç dünyasını dış uyaranlarla bir araya getirerek ortaya bir eser koymakta ve o eser, o hayatı paylaşan herkese etki etmektedir. Sanatsal yaratıcılık bu nedenle üstün, yaşama ve geleceğe yön veren bir niteliğe sahiptir. Yaratan insan diğer insanlara bir mesaj sunarken, farklı malzemeleri bir araya getirerek estetik bir dünya da sunmaktadır. Bu dünya, kendi iç dünyası ve çevresiyle harmanladıklarının dışavurumu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, bir sanatçıyı yaşadığı çevreden, sosyo-ekonomik ortamdan da ayrı tutmak doğru olmayacaktır. Sanatçı yaşadığı çevrenin, gördüklerinin, izlediklerinin birer parçasıdır. Yaratmak için de düşünmek, düşündüğünü algılayabilmek önemlidir. Yaratıcı düşünen insanda ise bu durum daha yoğun ve farklı gerçekleşmektedir. Sanatsal yaratıcılıkta düşünebilmek için görmek gerekir. Bunun için de zengin bir iç dünyaya, yüksek farkındalığa, yaratmak için uygun bir çevreye ihtiyaç vardır. Bu çalışma, hayatımızı önemli ölçüde değiştiren yaratma kavramının özünü gerek psikolojik, gerek kişisel bir yetenek olarak ele almakta olup, kişiyi yaratma eylemine götüren hissiyatı sorgulamaktadır. Bunu sorgularken de, yaratıcılığın hangi süreçlerden geçerek belirli bir sonuca ulaştığını göstermektedir. Sanat alanında gerçekleşen yaratma duyusunun, insanın içerisinde doğuştan var olan yaratma isteğinden farklarını algılayabilmek ve yaratıcılığın toplumla olan ilişkisini de görebilmek adına çeşitli yorumları bir araya getirip örnekler sunarak sistematik bir derleme yapılmıştır.

Yaratıcılık ve Yaratma Süreci

Yaratıcılık, var oluşumuzdan itibaren hayatla bağ kurmamızı sağlayan, kendimizi, çevremizi hatta geleceğimizi de şekillendiren özel bir yetidir. Bu yetenek, kimilerine göre doğuştan beri var olan, kimilerine göre de sonradan geliştirilebilen bir özelliğe sahiptir. Bu özelliğiyle, yaratıcılığı tek bir tanımla açıklamak zordur. Yaratıcılık herhangi bir şeyin gerçekleştirilme aşamasında, yapma ve oluş süreci olarak tanımlanabilir (San, 2008:13). Kökenine bakıldığında da Latince 'Creare' sözcüğünden gelen kavramın; meydana getirmek, doğurmak, yaratmak anlamlarında da kullanıldığı görülür. Yaratmak anlamını temsil eden 'yaratma' sözcüğü, yoktan var etme, var olan bilgilerin kullanılması sonucu oluşan özgün bir sentez, sorunlara getirilen etkili bir çözüm süreci olarak tanımlanabilir. Bu süreç, zihnimizin daha önce kuramadığı ilişkileri kurar, yeni deneyimler ve yeni ürünler ortaya koyarak bu aşamayı sonuçlandırır (Altunbaş, 2015: 87-88). Yaratıcılık, kişinin kendisini ve çevresindekileri değiştirme eylemi olarak da görülür. Yeni bir yöntemi ortaya çıkarmak ya da sahip olunan problemleri çözmek için atılan adımlardır. Var olan zorluklar, sorunlar için çeşitli çözümlerin aranması, sorunlar için yapılan denemeler ve ortaya çıkarılan sonuçlardır. Sonuca ulaşırken uğraşılan problemlerin çözümünde de ulaşılmak istenen, her bir sonucun yeni olmasıdır. Bu bağlamda, verilen tepkiler de yenidir. Yeni, eski fikirlerin bir araya gelmesi ya da eski fikirlerin yeni bir biçime dönüştürülmesini temsil eder. Yaratıcılık da bir duruma çözüm ararken, bu arayışa kısa bir süre içerisinde doğru tepkiler verebilme yeteneğidir. Yaratıcılık sürecinde gerçekleşen herhangi bir fikir ya da ürün, ilham adı verilen bir durum sonucunda kendini gerçekleştirilmektedir. İlham, herhangi bir etki ya da algılama sonucunda yaratıcı gücün harekete geçmesiyle ortaya çıkan esinlenme sürecidir. Amerikalı varoluşçu psikolog Rollo May, ilham perisi dediğimiz durumun, bilinçli bir 'yoğun çalışma' sonucunda tetiklendiğini ve bu sürecin sonunu zihnimizin dinlenmeye bırakılmasıyla bilinçaltının özgürce ortaya çıkardığı ifadeler olarak tanımlamaktadır. Alman fizyolog ve fizikçi Hermann von Helmholtz da bu durumu destekler niteliktedir. Helmholtz, ne kadar yoğunlaşırsa yoğunlaşsın fikirlerinin kafası doluyken ya da çalışma masasında vakit geçirdiği zamanlarda aklına gelmediğini dile getirmiştir. İngiliz psikolog Llyod Morgan da, çözüme ulaştırmak istediğimiz bir konu hakkında zihnimizi araştırmalarla doldurmamızı ve daha sonra beklememizi öğütlemektedir (Foster, 2015:148-149). Farklı görüşlerin ve yaratıcı olarak adlandırılan insanların yorumlarına bakıldığında, yaratıcılığın gerçekleşmesinde bilginin ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Bu bilgiler zihnin serbest kaldığı zamanlarda açığa çıkmaktadır. Bu sebeple belirli bilgi birikimiyle üzerine

düşünülen konular arasında alışılmadık bağlantılar kurabilme ve sorgulayabilme özelliği de yaratıcılık denilebilir.

Zihinde alışılmadık bağlantılar kuran yaratıcı insan, sahip olduğu özellikleriyle diğer insanlardan ayrılmakta, herkesin gördüğünü farklı bir biçimde yorumlayabilmektedir. Alışılmış olan kalıplardan uzaklaşarak eksikleri farkeden, özgünlüğe ve öğrenmeye önem veren yaratıcı birey; hayal gücü, sezgi, araştırma gibi özelliklere de sahip olmaktadır. Hayal gücü de; bireysel özellikler, eğitim, zeka, sosyal çevre, merak duygusu, algılama gibi niteliklerle şekillenmekte, günlük yaşamda sahip olunan olaylara farklı bakabilme niteliği olarak görülmektedir. Hayal gücü, duygu ve düşünceleri genişleterek, yeni fikirlerin ve buluşların ortaya koyulmasını sağlar. Süreç, zeka ile de bağlantılı olabilmekte, belirli evrelerden geçerek sonuca ulaşmaktadır. Harris'e (1959) (Bıyıklı ve Gülen, 2018: 1275) göre yaratıcı evre altı bölüme ayrılarak birbirini takip eden süreçler halinde sunulmuştur. Bunlar, ihtiyacın belirlenmesi, bilgi toplama, konu üzerinde düşünme, çözümlerin hayal edilmesi, doğruluğun tespiti, düşüncelerin uygulamaya geçirilmesi gibi aşamaları kapsamaktadır. Zihnin yaratma duygusu, imgelemi olmayan bir nesneyi oradaymış gibi tasarlamasıyla gerekli olan imgeler arasındaki ilişkiler yorumlanır ve bu sebeple de imgelerin hayal gücü tarafından önemli olduğu görülmektedir. Duyular aracılığı ile algılanan bu nesnelere, bilinç dünyamıza taşındıktan sonra belirli bir anlama dönüşür ve temelde birbirine benzer görümler bile öznel olarak bakıldığında farklı özelliklere sahip olur. Anlam, bakan kişinin bireysel bilgisine ve yorumlama yeteneğine göre değişir. Hayal etmek gerçekliği ve sınırlı olanı değiştirdiği gibi, bir durumu ön görerek de ortaya çıkar. Hayal gücü, gerçeklikten alınmış olan parçaların değiştirilmesi, tekrar yorumlanması ve tekrar gerçekliğe katılmasıdır. Algılamamanın bir yaratım eylemi olduğu, algılama ve hayal etme eylemlerinin de beynin aynı bölgesinde yer aldığına dair görüşler de vardır (Bıyıklı ve Gülen, 2018: 1274-1275). Bilişsel, duygusal ve davranışsal aşamaları da kapsamaktadır. Yaratıcı düşünen bir insanda, iraksak ve yakınsak olarak iki farklı düşünme biçimi yer almaktadır. Iraksak düşünme, çok çeşitli fikirleri bir arada tutarak, sezgisel düşünce yapısı ile desteklenmektedir. Yakınsak düşünmede, içe doğru bir düşünce yapısı vardır. Düşünme bilgi ile bağlantılı olurken, belirsizliğe yer bırakmadan mantıksal kararlar vermeye yönelimlidir. Bu düşünce sisteminde cevap ya doğrudur ya da yanlıştır. Amerikan Psikolog J.P.Guilford, zekâ ve yaratıcılık üzerine çeşitli çalışmalar yapmıştır. Bir insanın zekasının nasıl işlediğine dair çeşitli yollar aramış, iraksak düşünme kavramını öne sürmüştür. Yaratıcılığı iraksak düşünce ile bağdaştırmış, standart bir teste yakınsak düşünmeye yakın bireylerin daha yatkın olduğunu söylemiştir. Iraksak düşünmede durum daha farklıdır. Kişi çoklu ve alternatiflerin de yer aldığı bir düşünme biçimine sahiptir ve her zaman değişkenlik yaratarak, farklı düşüncelere ulaşmayı hedeflemektedir (Düşünmenin, 2020). Düşünmek, yaratıcılık için bir ihtiyaçtır. Yaratıcı düşünme, hayatla bağ kurma yolu olduğu gibi, sadece bir roman, bir tablo yaratma meselesi de değildir. Daha iyi bir gelecek yaratma ya da kaçırılmış olan fırsatları görebilme, yakalayabilme yetisidir de... Yaratıcı düşünen bir zihin, kendi etrafını da biçimlendirmek ister. Duygu, düşünce ve tasarımlarını bir araya getirebilmek için çağrışım yapar. Bu çağrışımlara ulaşamadığı süreçte; düşüncenin ve psişenin bir araya getirici rolünü üstlenir. Düşünce çağrışımları da hayal gücüne, düşünceye, zengin bir kişilik yapısına, çevresindeki her türlü etkiye duyarlılığa sahip olmasıyla önemlidir (Velioğlu, 2000:205). İngiliz psikolog, eğitimci Graham Wallas (1926), yaratıcılığı bir problem çözme aşaması olarak görerek bu süreci, 'Hazırlık, Kuluçka, Düşüncenin Aydınlanması ve Sonuçların Doğrulması' gibi evrelerle tanımlamış, bu evrelerin her zaman aynı sırayla hareket etmediğini dile getirmiştir. Sıralamaya göre, hazırlık evresinde yer alan bir birey; öncelikle problemi tanır, problemle ilgili hipotezleri inceler ve karşılaştırma yapar. Kuluçka döneminde, bilinç kontrolü devrede olmadığı için daha özgün olan ve mantıktan uzaklaşan görüşlerle ortaya çıkar. Aydınlanma döneminde kişinin zihninde çözüme yönelik fikirler belirir ve daha sonra sonuca ulaşmada kişi bilinci ve mantığını da devreye sokarak doğru ve yanlışı tekrar gözden geçirir (Aslan, 2016: 16). Bütün bu süreçler sonucunda insanların üretmiş olduğu her bir çalışmada yaratıcılığın parçalarını görebilmek mümkündür. Yaratıcılık, insanlık tarihinde önemli bir yere sahiptir. İnsana özgü, insanı insan yapan özelliklerden biri olarak hayatın büyük bir alanına etki etmektedir. Çeşitli yollarla çevresindekileri şekillendiren ve gereksinimlerini karşılayan, bunu gerçekleştirirken de yaşama anlam katmaya yardımcı olan, doğada örneği olmayan bir eylemlerin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, içinde bulunan dünyanın biçimi ve yapısı, içerisinde yaşayan insanların yaratıcı seçimleri ile şekillenmektedir. Örneğin; bir tasarımcı, yaratmış olduğu tasarımının nasıl sunulduğunun dışında, o tasarımın çevresine bırakmış olduğu etkiyle de ilgilenmektedir. Eski kültürler de, milyon yıl öncesinde doğal nesnelere birer araç olarak kullanarak el yeteneklerini geliştirmişlerdir. Örneğin; yenilebilir bir bitkiyi ekerken toprağı kazma işlemi için eller kullanılmış; fakat aynı işlemi bir sopa ya da sert bir cisimle gerçekleştirince ellerin daha az zarar gördüğünü farketmişlerdir. Ya da su içerken elleri kap şekline sokabilecekken bunun daha sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi için daha

derin bir araç kullanılması tercih edilmişlerdir. Bütün bu aşamalar, insan beyninde biçimlerin işlevlerle olan ilişkilerini anlama becerisini göstermektedir. Çözümüne yönelik olan uyarılma kısmı, doğal malzemelerin doğada bulunmayan biçimlere dönüştürülmesiyle gerçekleşmiştir. Biçimler, toplumların ihtiyaçlarına göre uyarlanmış, zamanla teknolojinin getirmiş olanaklardan da faydalanılmaya başlamıştır (Heskett, 2013:11-23). Günümüzde de bilim, sanat gibi alanlarda yaratıcılığın yoğun olarak kullanıldığı görülebilmekte, insanlar tarafından üretilen her bir çalışmada etkilerini hissetmek mümkündür.

Yaratıcılık ve Sanat

Zihinde yeni fikirlerin aydınlanmasıyla oluşan yaratıcılık kavramının belirli evrelerden geçtiği görülse de, bu kavram 15. yüzyıl ve 19. yüzyılları arasında güzel sanatlar alanında önemli bir olgu olarak yer almış, mistik bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Güzel sanatlarda sanatsal yaratıcılık olarak adlandırılan durum, değiştirilmek istenenin, içsel bir yapıyla dışavurumu olarak nitelendirilmiştir. Bu dışavurumda, var olan olay ve kuramlar ele alınarak yorumlanmakta, özgün bir bakış açısıyla tekrar ortaya koyulmaktadır. Böylece, birbirine benzer ve bağlantısı olmayan görüntüler arasında ilişkiler kurularak 'yeni' oluşturulur. Bir sanatçı, eserini üretirken, zihnindekileri biçimlendirebilmek için öncelikle çevresini algılar. Algılamış olduğu geçmiş imgeleri, var olan imgelerle bir araya getirerek belirli bir duyarlılıkla tekrar yorumlar. Bunu gerçekleştirirken de duygu ve düşüncelerinin etkisi altında kalır. Yani bir eserin yaratıcı üretim sürecinde, dış uyaranlar olduğu kadar, iç uyaranların da etkisi oldukça fazladır. İç uyaranlar, sanatçının duygu ve bilinç halini kapsayarak, yaptığı çalışmalara da yansımaktadır. Sanat, insan ve gerçeklik arasında kurulan estetik bir ilişkidir. İnsan neredeyse sanat da oradadır. İnsanların maddi, sosyal, hedonik (hazsal) ihtiyaçlarının da ötesinde olan yaratma dürtüsünü içerir. Algı, ses, işaret gibi öğeler de yaratma ihtiyaçlardan doğan, bir insanın yaşamını sürdürmesi için gerekli olan koşullardan da daha üstün özellikler gösteren yapıdır. Bütün bunlar arasında sanatçı da yaşadığı sürecin estetik ve sosyal eleştirisini yapabilen, geçmiş ve gelecek hakkında yenilikler üreten bir fikir insanı olarak; sahip edindiği olgu, öge ve objeler arasında yeni bileşimlerini izleyicilere sunmaktadır (Ulusoy, 2005:9-42). Sanat bilinmeyenini bilinen kılan, görülmeyeni görünür hale getiren, bir kurala bağlı olmadan yaratma durumudur. Bu durum içerisinde sanatçının her defasında iç dünyasında uyanan yaratıcı endişe de, sanat tarihindeki yaratı çeşitliliğinin kaynağı olmaktadır. Sanat yaratımının belli bir mantığının olmaması, sonsuzluğu ve zenginliği, "yaratıcı olan, daima beklenilmeyendir" sözüyle anlaşılabilmektedir (Turani,2014:11-13). Beklenilmeyenin yansıtıldığı sanat içerisindeki yaratıcı eylem, algılamaya başlar. Yaratma, nesnelin algılanması sonucu, öznelin algıya yaptığı baskıdır. Sanatsal eyleme geçebilmek için de, öznenin algıyı etkileyebildiği bir güç gerekmektedir. Bu güç ussal olanın dışında olan, sanatsal yaratım olarak görülen öz'dür. Sanatta değişmeyen tek şey de bu öz'dür. Eski çağlarda sanatçılar, bilmediği anlam veremediği durumları anlamlandırabilmek adına doğaüstü güçlerden yardım istemiştir. Yani sanatın özü, doğa karşısında güçsüz hisseden ilkel insanın, korku verici olaylara karşı geliştirdiği büyüsel bir düşünce olarak görülmektedir. Tarih öncesi mağara duvarlarına resmedilmiş olan sanat, süreç içerisinde değişim göstermiştir. Öncelikle doğa olduğu gibi taklit edilmiş, daha sonra kavram anlayışına geçilmiş ve zamanla insanın doğayla olan bağlantısı kopmaya başlamıştır. Böylece sanatçı yaratma özgürlüğü elde ederek, yaşamla bütünleşme ve yaşama yön verebilme rolüne geçmiştir. Freud'a göre bir sanatçı, oyun oynayan bir çocuğa benzemektedir. Oyun oynayan bir çocuğun kendi oyuncuklarıyla kurmuş olduğu kurgu gibi, sanatçı da kendi dünyasını hayal gücüne katarak yaratmış olduğu dünyayı önemsemektedir. Böylece hayalini de zengin duygu birikimi ile donatarak, gerçeklikten ayırmaktadır. İngiliz psikiyatir ve yazar Anthony Storr da, yaratıcılığa yönelten duygunun, sanatçının yabancılaştığını hissettiği dünya ile öznel ve nesnel bir bağ kurma gerekliliği olduğunu söyler. Bu bağ, geçmişten günümüze insanoğlunun sahip olduğu yaratıcılık duygusuyla yolunu bulmuştur. Öncelikle hayatta kalma çabası yaratıcılığı ortaya çıkarmış, yaratıcılık da insanları sanata yönlendirmiştir. Hayal eden, düşünen ve düşündüklerini imge ve sembolik elemanlarla görselleştirebilme yeteneğine sahip olan her insan, sanat yaratı gerçekleştirirken, bilincinde ve bilinçaltında olanları kullanmıştır (Soygür, 2020). Tarihsel olarak din açısından bakıldığında da yaratıcılık kavramının, Doğu toplumlarına ait dinlerde mevcut olanı ortaya çıkarma eylemi olarak; Batı toplumlarına ait dinlerde, insandaki Tanrısal yaratıcı gücün temsili olarak görülmüştür. Bu özel olan gücün kullanılabilmesi de, Batı toplumlarında kişiye ait, öznel bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Bireysel özgürlüğün ve bireyselliğin hakim olduğu toplumlarda, yaratıcılık önemli bir olgu olurken; topluluğun hakim olduğu Kolektivist toplumlarda, kalabalığın fikirlerine ve kararlarına daha çok önem verildiği görülmüştür. Bireyciliğin hakim olduğu topluluklarda, özgürlük ve özgürlüğün sonucu gelişen

yaratıcılık kavramı sık sık anılırken; Kolektivist toplumlarda toplumun ihtiyaçları sonucu ortaya çıkan bir eylemin sonucu olması istendiği için etkisi de çok fazla görülmemiştir. Ortaçağ'da yaratıcılık, dışarıdan hakim olan bir güçtü. Rönesans'ta, hümanizm, deneysel düşünme ve matbaanın buluşu ile farklı bir boyuta ulaştı. Bu dönem, birçok bilim insanının ve sanatçının yapmış olduğu çalışmalar, üstün bir yeteneğin ürünü olarak görülmüştü. Fransız Devrimi'nin getirdikleriyle ve Aydınlanma Çağı'ndaki köklü değişimlerin yayılması, özgürlük ve özgürlüğün sınırlarını belirleyerek toplum yaşamına etkilerde bulunmuştur. Aydınlanma sonrası özgür düşünceye verilen bu önem de yaratıcılığın ön plana çıkmasına neden olmuştur (Özaşkın ve Bacanak, 2016:214).

Özgür düşünce ile gelişim gösteren yaratıcılık için sadece bilgi, donanım ya da bireysel özgürlük yeterli değildir. Yaratmak için duygular da önemlidir. Duygular olmadan, imgelem yoluyla şekillenen düşünceler de cisimlenememektedir. Yaratıcı kişi, duygu, düşünce ve tasarımları bir araya getirerek çağrışımlar elde etmektedir. Bu sebeple de sanatsal yaratımda yaratıcı kişinin, zengin bir kişilik yapısına, yoğun bir iç yaşantıya, farkındalığa ve hayal gücüne sahip olması önemli olmaktadır. Peki bütün bu özelliklere sahip olan bir birey, eserini üretirken neden sancılı bir sürecin içerisinde dalmaktadır diye düşünülebilir. Bu süreç olumsuz yaşanan duygulardan değil de, yaratım anında gerçekleşen odaklanma duygusundan kaynaklanmaktadır. Başlangıçta gerçekleşen duygular, yaratım süreci sonucunda bambaşka yeni duygularla kendini gösterebilir (Bender, Boztaş ve Köseoğlu, 2016:882). Her sanatçı, içinde yaşadığı toplumun inancının, yaşam biçiminin, siyasi ve ekonomik düzeninin birer parçasıdır. Sanatçı, yaratıcı gücüyle toplumsal olayların onda bırakmış olduğu etkileri, duyguları, hayal gücüyle bir araya getirerek ifade etmektedir. Bir sanatçı, çalışmasını gerçekleştirirken belli bir anı ya da depoya atılmış bir imgeyi tekrar canlandırarak gerçekleştirmez. Belleğinin derinlerinde kalmış olan bir anıyı, yenilenmiş bir biçimde şimdiki zamana sunar. İmgenin bu şekilde bilinçte biçim kazanabilmesi için öncelikle bedende yer edinmesi gerekir. Kendini bırakan, zihinsel olarak özgür olan sanatçı; içsel akış, bilinçaltı, bilinç ve bilinçdışı sentezlerini sanatsal eyleme dönüştürür. Bu aşamada, kendinden geçme, duygusal dünya, iradi ve entellektüel işlevlerin hepsi aynı anda rol alarak, sanatçının özgün üretim sürecini kutsallaştırır. Böylece sanatçı bilinçaltında yer alan sorunların ve çatışmaların çözümünü şekil değiştiren sembollerde arar. Semboller, sanatçının duygu dünyasını gizlemeye yarayan aracı haline gelir. Özellikle baskı altına alınmış duygular, farkında olmadan bilinçdışında yer alarak sanatçının özgünlüğü, kişisel beklentileri ve yaratıcı dünyasında tekrar biçimlenir. Böylece, sanatsal yaratıcılık, bilinci imgelerle dolu olan bir kişinin, kendi iç dünyasıyla karşılaşması sonucu, bu dünyayı dışarı çıkarma ya da aktarma edimi olarak görülebilir. Kandinsky, sanatsal yaratıcılık kavramında içsel olanın sunulması durumunu çeşitli kurallarla ifade etmiştir. Ona göre bir sanatçı; kendine özgü olanları ifade etmeli, çağını temsil etmeli, sanata özgü üretim yapmalıdır (Kapar, 2009:45). Örneğin; Picasso'nun İspanya iç savaşını anlatan Guernica adlı eseri, savaşa karşı olan tepkinin birer yansımasıdır. Bu özelliğiyle sanatçı, toplum içerisinde edinmiş olduğu yaratıcı gücü, yaşadığı toplumu şekillendirmede, eksiklikleri görebilmekte ve sorunlara çözüm bulabilmede tekrar kullanmaktadır. Yaratıcılık aynı zamanda geleceğe de yön vermektir. Bunu günümüzde en çok bilim ve sanat alanında görebiliriz. Yaratılan filmler, gelecekte yaşanacaklara birer ayna olmaktadır. 19. yüzyılın önemli yazarlarından biri olan Jules Verne'nin yazmış olduğu romanlar incelenecek olursa, bugün birçok buluşa ilham verdiği görülmektedir (Pektaş, 2020).

Var olan sorunları görebilmek, süreci anlamlandırabilmek, gördüğünü aktarabilmek de önemli olmaktadır. 20. yüzyılın önemli ressamlarından biri olan Henri Matisse, yaratıcılık sürecini ifade ederken görme ve görmeyi bilmenin öneminden bahseder. Matisse'e göre, görmediğimiz ve gözümüzden kaçan bilgiler yakalanamamakta ve bir araya getirilememektedir. Bu sebeple, "görmek yaratmanın başlangıcıdır." diyerek yaratıcılıkta görmenin önemine vurgu yapmıştır (Yaratıcılık, 2020). Antik Yunan Filozofu Aristo da 2500 yıl önce beş duyuyu tanımlarken, görme duyusunu ilk sıraya koymuştur. Görmek ve gördüğünü aktarmak, insanların kendilerini ifade etme ve iletişimde bulunma süreçlerinde önemli olmaktadır. Normal bir iletişimde karşılıklı iki kişiye gereksinim duyulurken, görsel iletişimde bireyin zihinsel olarak tek başına kalması yeterlidir. Bu iletişim modelinde göz, gözün gördüğü ve gözün algıladığı bilgilere anlam yükleyen beynin varlığı yeterlidir. Sözlü bir metinle, görsel bir veri kıyaslandığında, sözlü metnin başı ve sonunun belli olduğu görülürken, görsel dilin de zamansal olarak bir sınırının olmadığı görülür. Görseller zamandan bağımsızdır ve bu yüzden de bireyleri çoğu kez etkiler (Batı, 2013:35-36).

Yaratmanın başlangıcı olan görme eyleminde, gördüklerimizi nasıl belirlediğimiz ya da neye göre seçtiğimiz de önemli olmaktadır. Bu da deneyimlere ve ilgi alanlarına göre görmenin daha seçici bir yapı kazandığını akıllara getirmektedir. Deneyimli bir hekim bir yaraya, ya da deneyimli bir fizyolog bir mikroskop preparatına

baktığında, konuyla alakası olmayan acemi birine göre daha farklı şeyler görecektir. Uzmanlardan ve sıradan insanlardan, gördüklerini eksiksiz bir şekilde aktarmaları istendiğinde, her iki grubun yapacak olduğu çizimler de bir hayli farklı olacaktır (Arnheim, 2012: 334). Bu bakımdan, ilgilenilen bir konuda ya da uzmanlık gösterilen bir alanda yapılanları fark etmede, uzman kişiler diğer insanlara göre daha derin ve daha farklı bir algıya sahip olduğu görülür. Bir iş için sürekli iyi pratik yapmak, yaratıcılığın gelişimine de zaman ayırmaktır. Tarihte de adı duyulan başarılı ve yaratıcı insanlarda bu durum görülür. Hiçbir başarıya da yetenekli olup çalışmayan ya da tekrar yapmayan biri tarafından gerçekleştirildiğine şahit olmamaktayız. İspanyol kemancı Pablo de Sarasate "*Dahi! Otuz yedi yıl boyunca, günde on dört saat pratik yaptım ve şimdi bana dahi diyorlar!*" diyerek çalışmanın ve motivasyonun önemine vurgu yapmıştır (Judkins, 2015:27-28). Bu durumda, bir bireyin duyuşsal özelliklerinin ve motivasyonunun da o kişinin yaratıcılık özelliklerini belirlediği görülür.

Yirminci yüzyılın önemli sanatçılarından biri olan Marcel Duchamp, bir sanat eserini sanatçıyla iletişim kurmak için bir araç olarak görür. Böylece o sanat eserini izleyen kitle, sanatçının yaratıcı edimiyle özdeşleşebileceği bir ortama sahip olacaktır. Duchamp, yaratıcı olan bu edimi, sanatçının eserini gerçekleştirirken vermiş olduğu mücadele, çaba, memnuniyet duygusu ve kararlarından oluşan, estetik düzlemde bilinçli yapılmayan bir eylem olarak görmüştür. Ona göre, yaratım öyküsüne katkıda bulunan sadece sanatçı değildir. İzleyici de bakmış olduğu eserin estetik ölçülerini belirleyen, eserin içsel niteliklerini ortaya çıkaran kişidir. Bunun sonucunda, dış dünya ile bağlantı kurarak o da yaratma edinine katkıda bulunmaktadır Malzemenin aracıya dönüştürülmesi, yaratma sürecinde ilk aşaması olurken, sanatçı için de kendini analiz etme ve anlamlandırma sürecini başlatmaktadır. Her sanat eseri, onu meydana getiren sanatçının kendisi ile yüzleşmesi, bir malzeme aracılığıyla duygularını yeniden yaşayacağı ve daha sonra düzenleyeceği bir anı temsil etmektedir. Sanatçı, bir malzemeye duygularını katarak, ölü olan o malzemeye yaşam veren yaratıcı insandır (Kuspit, 2018:31-35). Bu bağlamda, insan hayatında önemli ihtiyaçların karşılanması için yapılan sanat, üreten kişinin kendini bir başkasına anlatma ihtiyacı ve kendini gerçekleştirme ihtiyacından doğmaktadır. Bu ihtiyaca en güzel örnek, İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi kampında esir düşen yetişkin ve çocukların üretmiş oldukları eserlerdir. Bu eserler, 1948 yılında Paris Modern Sanat Müzesi'nde sergilenmiştir. Eserlerde dikkatleri çeken noktalar, var olan sigara paketlerinin arkasına yapılan çizimlerle, gizlice ele geçen kağıtlara yapılan resimler; kırık masa ve sandalyelerin bacaklarının oyulmasıyla üretilen heykel çalışmalarıdır. Bütün üretimlerin sonucunda görülen, insanların korku ve acı içerisinde bile duygularını ifade etmek için ellerinden geleni yapmalarıydı. Kamptan kurtulan birinin '*her gün yaşamak için bunu yapmak zorundaydık*' demesi de durumu özetler niteliktedir. İnsanların sevinçlerini, üzüntülerini, umutlarını, düşüncelerini kısacası kendilerini ifade etmek amacıyla, sanatı ve dolayısıyla da yaratıcılığını kullandığı görülmektedir (Ağluç, 2013:11-12).

Yaratıcı düşünen zihne örnek olarak verilebilecek isimlerden biri de Sürrealist ressam Salvador Dali'dir. Dali, sadece yapmış olduğu gerçeküstü resimleriyle değil, farklı alanlarda da üretmiş olduğu eserlerle de yaratıcılık kavramının tek bir alana etki etmediğini, bir yaşam biçimine dönüştüğünü göstermiştir. Kendisi pek çok sandalye tasarımı yapmış, Mae West'in Dudakları adı verilen kanepesi bir tasarım klasiği olmuştur. Kanepenin yer aldığı odaya girildiğinde, tablolar, şamdanlar, dudak şeklinde kanepeler, bir bütün oluşturarak Mae West'in yüzünü oluşturmaktadır. Bir Endülüs Köpeği ve Altın Çağ filmlerinin senaryosunu yazmış, Walt Disney'in kısa animasyonu olan Destino'nun çizimlerini yapmıştır. Bir mücevheratçı olarak da Royal Heart'ın da olduğu hareketli ve detaylı mücevher tasarlamış, bir mimar olarak da bina tasarımı yapmıştır. Bu binalar, Port Lligat'taki evi ve Teatro Museo'dur. Yine bugün marketlerde yer alan Chupa Chups lollipoplarının logosunu da tasarlamıştır (Judkins, 2015:4-5).

Resim 1. Salvador Dali, The Torre Galatea Figueras için yaptığı en önemli çalışmalarından biri olan Mae West Odası. (Bağlantı 1, "Salvador Dali, The Torre Galatea Figueras için yaptığı en önemli çalışmalarından biri olan Mae West odası." <https://www.wannart.com/mae-west-odasi-dali-muzesi/>)

Resim 2. Salvador Dali, Chupa Chups logo, 1969. (Bağlantı 2, "Salvador Dali, Chupa Chups logo, 1969" <https://www.ferrengipson.com/stories/2019/5/15/salvador-dal-and-the-chupa-chups-logo>)

Resim 3. Zaha Hadid'in Fendi için tasarlamış olduğu çanta

(Bağlantı 3, "Zaha Hadid'in Fendi için tasarlamış olduğu çanta"

<https://www.archidipity.com/2014/05/21/peekaboo-fendi-e-zaha-hadid/>)

Philippe Starck ve Zaha Hadid gibi modern tasarımcılar da opera binaları, stadyumlar, oteller yanında mücevherler, sandalyeler, tekneler, arabalar gibi farklı alanlara yönelik tasarımlarıyla dikkatleri çekerek yaratıcılığın hayatımızdaki önemine ve kapsamına birer örnek olmuştur (Judkins, 2015:4-6). Mimar Zaha Hadid, İngiltere'de ünlü kadınlar tarafından yardım amacıyla açık arttırmaya çıkarılacak tasarım koleksiyonunun bir parçası olarak, moda evi Fendi için deri bir çanta tasarlamıştır. Örnekte görülen çanta, üst üste gelen siyah deri katmanlardan oluşmakta ve Fendi'ye göre çanta, bir kitabın sayfalarını anımsatmaktadır (Zaha, 2020). İspanyol ressam Pablo Picasso da sadece resim yapmamış, birçok alanda yapmış olduğu tasarımlarla dikkatleri çekmiştir. Bunlardan biri de; 1946 yılında üretmeye başladığı seramik çalışmalarıdır. 1946 yılında Güney Fransa'da bulunan Vallauris şehrindeki seramik festivaline gitmesiyle, çömlek atölyelerini keşfetmiştir. Çalışmalarında hayal gücünün ürünü olan mitolojik varlıkları, Yunan mitolojisinde yer alan hayvan figürleri ve insan yüzlerini kullanmasıyla üç boyutu keşfetmiştir (Picasso, 2020). Yaratıcı insanların sadece bir alanda uzmanlaşmadığını farklı alanlarda da yaratma duygusunun hakim olduğu verilen örneklerle de görülmektedir.

Resim 4. Pablo Picasso'nun Seramik Sürahisi, 1963

(Bağlantı 4, "Pablo Picasso'nun Seramik Sürahisi, 1963"

<https://blog.peramuzesi.org.tr/sergiler/picassonun-seramikleri/>)

Tasarım, insanların nesnelere kurduğu iletişimidir. Planmaya dayalı bir amaç güden yaratıcı bir eylemdir. Yaratıcılık isteyen bir olgudur. Sanat alanındaki yaratıcılık kavramından farklı görünse de ortak özelliklere sahiptir. Sanat üretilmiş olanın tekrar üretilmediği, taklit edilemez öznel bir yapıya sahip olmasıyla, yeniden üretilmesi hedeflenen tasarım kavramından ayrılmaktadır. 20. yüzyıldan itibaren her iki tanım birbirine yaklaşırsa da, sanat ve tasarımı bir arada tutan en önemli nokta yaratıcılıktır. İnsanı tasarıma yönlendiren şey bilincidir ve bu bilinç eyleme geçerek ruhsal olan gereksinimlerini karşıladığı kadar maddi olan dünyaya da hizmet etmektedir. Yeni makinelerin icadı ya da yeni malzemelerin üretilmesi bir tasarım ürünü olarak görülürken, bu ürünlerin gerçekleşmesi için de bilgiye ihtiyaç vardır. Bir tasarımın oluşmasına etki eden aşamalara bakıldığında bilginin yaratıcılığa olan etkisinin önemli olduğu görülür. Yaratıcılığın aşamaları; yenilik, sentez, genişletme ve kopya etmek gibi dört türden oluşur. Yenilik (innovation); yeni bir fikir, kuram ya da icat olabilir. Sentez; çeşitli kaynakların bir arada kullanıldığı bir

yaratım olurken, genişletme kavramı da; yenilik ve sentezle bağlantılı olmaktadır. Bilinen bir yeniliğin geliştirilmesi üzerine bir şey katılmasıdır. Kopya etmek, yenilik olarak kabul edilmese de bazı durumlarda örgüte bir şey kazandırması bakımından önemli olmaktadır. Yeni bir buluş, bütün bu yaratıcı güçlerin bir araya gelmesinden oluşur ve bu sebeple tasarımın hangi yaratıcılık türüyle oluştuğunu anlamak güçtür. Günümüz dünyasında bir tasarımı yaratıcılıkla gerçekleştirirken belirli aşamalar gözetilir. Bunlardan biri problemin tanımı, diğeri konu hakkında toplanan bilgi, yaratıcılık (buluş süreci), çözüm bulma ve uygulama kısımlarıdır. Bir tasarımın gerçekleşmesi için öncelikle problem tanımlanır ve bu problemi gerekli bilgilerle donatarak yaratıcılık kısmına geçilir. Reklam alanından örnek vermek gerekirse, problemin tanımından sonra gerçekleşen bilgi toplama sürecinde ürün ve tüketici hakkında toplanan veriler önemli olmaktadır. Bu bilgilerin kişisel bilgi, düşünce ve deneyimlerle bütünleşerek birer mesaj olarak tüketiciye sunulması yaratıcı süreci oluşturmaktadır (Teker, 2009: 158-160). Örnek çalışmalar, sanatçıların farklı alanlarda da göstermiş oldukları başarılar ile sahip oldukları bilgileri sentezlemesi sonucu yenilikleri keşfetme güçlerini gözler önüne sermektedir. Daha birçok sanatçının farklı alanlarda yaratıcı çalışmalarını görmek mümkündür. Torrence (1972) yaratıcılığı, özgün, esnek ve akıcı düşünen kişilere ait bir özellik olarak görmüştür. Böylece kişi bir nesne için farklı kullanımlarda birçok düşünce üretecek, birçok kaynaktan yola çıkarak düşünce üretirken, tek bir düşünce yapısına sahip olan kişilerden ayrılacaktır. Yaratıcı kişiler, problem çözücü oldukları kadar da problemleri de keşfetmektedirler. Bu nedenle de düşünmeye önem veren, özgün düşünme yetisine sahip olan kişilerdir. Yaratıcı zihin, yüksek hayal gücüyle herkesin gördüğünden farklı şeyler görerek yeni bakış açısı ve fikirler de getirebilmektedir (Onur ve Zorlu, 2017:1538). Fromm, sanat alanındaki yaratıcılıktan bahsederken iki tür yaratıcılığı ele alır. Bunlardan birinci resim yapmak, şiir yazmak ya da müzik bestelemek gibi yetenekleri içeren, öğrenme ve öğrendiklerinin tekrarıyla kendini geliştiren, sonucunda ortaya bir ürün koyan yetiler olurken; bir diğeri de tutum ve davranışlarda bulunan, algılama ve tepki yetileriyle geliştirilen, ürün koyma zorunluluğu olmayan özelliklerdir (San, 2008:15).

Sanatsal Yaratıcılık ve Toplum İlişkisi

Geçmişten günümüze kadar toplum hareketlerinden etkilenecek topluma yön vermeyi hedefleyen sanat, bu özelliğiyle yaratıcılık kavramıyla da bir tutulabilir. Yaratıcılık, var olan bilgilerin iç dünya tarafından özümsemesi sonucu ortaya çıkarılan yeniliklerdir. Sanatın kökenine de bakıldığında, ilk olarak ilkel insanın tabiat olaylarına vermiş olduğu tepkilerin simgesel olarak ifadesi görülür. Antik çağda, yağmur yağması ya da bir avın başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerçekleştiren gösteriler, danslar, toplumu etkilemek amacıyla sergilenmiştir. Ortaçağda halkı kiliseye çağırmak için kullanılan sanat, Rönesans ve Reform'la birlikte Hümanist düşüncenin yayılmasında etkili olmuştur. Pozitivist ve rasyonel düşünceyi içerisinde bulundurarak toplumsal yaşamın etkisinde şekillenmiş ve aynı ölçüde de topluma yarar sağlamıştır (Sanat, 2020). Bir toplumun kültürel yapısı, teknoloji, bilim, sanat ve dilden oluşur. Bir toplumun üyeleri arasında düşünüş ve davranış kalıpları, norm, değer, inanç gibi tutumların, sanat varlıklarının tümü de kültür tanımını oluşturur. Kültür, insanoğlunun yetilerinin geliştirilmesi, yetkinleştirilmesi, yaşadığı süre içerisinde doğanın ve doğal durumunun daha ileri düzeye ulaştırılması için doğaya ve insana eklenenlerdir. Bu bakış açısıyla bilimsel olarak tanımlandığında kültürün; dini, sanatı, yapılan her şeyi kapsayan bir varlık alanı olduğu görülür. Varlık alanı içerisinde görülen her şey bir bütünlük içerisinde ve her şey birbirine bağlıdır. Bir toplumun kültürü, o toplumda var olan eğitim, bilim, güzel sanatlar alanındaki gelişmelerle değişim göstermektedir. Özetle kültür, yaşanan, yaşayarak öğrenilen tüm bilgileri içine alan, maddi ve manevi olan her şeyi kapsamaktadır. Kültür tarihçileri de bu durumu, insanoğlunun hayatta kalma ve varlığını sürdürme çabası olarak görmektedir. Bu çabada, yaşayarak öğrendiklerini kültüründe saklayarak yeni kuşaklara aktarma gibi bir iletişim becerisine sahiptir. Sahip olduğu kültürel yapıyla da dünyaya egemen olarak varlığını sürdürmektedir (Güvenç, 2013: 10-15). Bu bağlamda, yaratıcılığın da kültürel yapının bir parçası haline geldiği görülür. Yaratıcılık, bireylerin etkileşim halinde olduğu, yaşadığı sosyo-kültürel ortamdan bağımsız olmayan, toplumun da sosyo-kültürel yapısını belirleyen bir konumdur. Zamanla değişim gösteren düşünce yapıları, ekonomi, kültürel değişimler, bireyleri de etkisi altına almaktadır. Bu durumda yaşanan çevrenin kültürel yapısı, bireylerin yaratıcılığına da etki ederek yönlendirmektedir. Yaratıcılık; kültürün, bireyin ve sosyal sistemin bir ürünüdür. Mihaly Csikszentmihalyi, yaratıcılığın bir bilgi alanı olduğunu ve bu bilgi alanının üç yönlü bir etkileşim sonucunda meydana geldiğini dile getirmektedir. Bu

etkileşimli sistemin üç ana bileşeni; alan, etki alanı ve bireysellik olarak etiketlenir. Yaratıcı sistem, alan ve kişi, yaratıcı bir ürün meydana getirmede eşit derecede önemlidir. Böylece sistemin dairesel bir nedenselliğe sahip olduğu, yani yaratıcılığı harekete geçirme eyleminin sadece bireye ait olmadığı anlamına gelir. Bunun yerine sistemdeki bileşenlerden herhangi biri bir bütün olarak sistem tarafından üretilebilir (McIntyre, 2007:5). Burada kültürel birikim önemli olmaktadır. Sosyal sistem, bilgiyi ve değerleri koruyan bir alan olurken, sosyal ve kültürel alanda değişimleri gerçekleştiren de bireylerdir. Bu yüzden hepsi birbiri ile etkileşim halindedir. Bir ürünün yeni olması eskisinden daha farklı bir duruma ulaşması için sahip olunan mevcut bilgilerin dönüştürülmesi gerekmektedir. Kullanılan bilgi ve materyaller bütünleşerek yeni olan parçaları da eklemektedir. Böylece bir eserin yaratıcı olması da yine o eseri gözlemleyen toplu bir grubun fikirlerine, değerler sistemine, estetik görüşüne de bağlıdır.

Yaratıcılığı sadece sanatsal açıdan değerlendirmek doğru olmamaktadır. Yaratıcılık her alanda kendini gösterebilen bir yaşam biçimidir. Bu, kişinin sahip olduğu içsel algı, yetenek ve çevresel faktörlerle şekillenebilen bir durumdur. Bu sebeple, bilim, teknoloji gibi alanlarla gerçekleştirilen yenilikler de yaratıcılığın ürünü olmaktadır. Bu tarz değişimler, topluma hizmet etmek, bir toplumu daha ileri götürebilmek adına gelişmekte olan, bireysel olmaktan da öte kolektif bir niteliğe sahiptir. Sanatsal yaratımda bahsetmiş olduğumuz içsel dünya ve bireysel düşünme, genel tanımıyla değerlendirildiğinde, ortak bir çabanın ve çalışmanın ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanlık tarihine de bakıldığında, ilk icatların ve sanatsal yaratımların sahipleri belli değildir ve bu yaratıcı eylemler sahip oldukları kültürün adıyla anılmaktadır. Bunun sebebi de bireyselleşmenin henüz gelişim göstermemesidir. Günümüze baktığımızda da, teknolojik açıdan ilerlemiş toplumlar, hem ekonomik açıdan gelişim göstermiş, hem de yaratıcılık alanında önemli çalışmalar yapmışlardır. İlk çağlarda da örneğini görebilmek mümkündür. Uygun yaşam biçimine sahip tarım toplumlarının icatları da yoğun olmuştur. Bu bakış açısıyla, toplumsal talebin, ekonominin, gereksinimlerin yaratıcılığı etkilediği de farkedilmekte, icatların, zihinsel yeteneklerin, kültürel ortamın toplumun talepleriyle de geliştiği görülmektedir. Toplumsal yaşam içerisinde çevre dediğimiz alan, kişinin bireysel alanını, işletmeleri ve eğitim çevrelerini kapsamaktadır. Örneğin Weber'e göre kent yaşamı da yaratıcılığı etkilemektedir. Ona göre, nüfusun ve karmaşanın yoğun olduğu şehir ortamında yaratıcılık daha da artmaktadır. Kent yaşamı, eski çağlardan beri ticaretin geliştiği, farklı kültürlerin bir arada bulunduğu, kültürel alışverişin yoğun sağlandığı merkezlerdir ve bu merkezlerde yaratıcı gelişmeler hızlı olarak yayılım göstermiştir. Özellikle sanatçıların, şair ve ressamların büyük kent yaşamlarını tercih etmeleri, birbirleriyle olan kültürel paylaşımları kent hayatını daha cazip hale getirmiştir (Tanyol, 2020).

Bir toplumda gerçekleştirilen sanatsal faaliyetler, o toplumun kültürüne de katkıda bulunmaktadır. Burada birbirini destekleyen bir yapı görülmektedir. Sanat, insan beyninin bilinçli ya da bilinçsiz olarak çalışarak bir konu üzerinde yoğunlaşması, bunun sonucu ortaya çıkardığı seçkin bir üründür. Sanatçı da içinde bulunduğu yapıyı eleştiren ve aynı zamanda onu şekillendiren bir kişilik yapısı içerisinde toplumda var olmaktadır. Sanatçı, yaratıcılığını gösterirken sahip olduğu bilgileri kullanarak yorum yapmakta ve sanatsal üretimlerini geliştirmektedir. Kültürel mirası olmayan ya da kültürel farklılıkları takip etmeyen bir sanatçının hayal dünyası da sahip olduğu bilgiler kadar olacaktır. Çünkü yaratıcılığın özünde düşünen ve farkında olan bir zihin yapısı vardır ve bu zihin, sahip olduğu bilgilerin doğrultusunda yeniyi oluşturacaktır. Buna en güzel örnek, Kepler'in dünya yörüngesinin yuvarlak değil de, eliptik olduğunu kanıtlamış olması örnek verilebilir. Kepler bu bilgiyi kanıtlamamış olsaydı, Rönesanslı Mimar Bramante'nin eliptik kubbesi, Michelangelo'nun Sistina Şapeli'ndeki son yargı freskinde eliptik barok üslup gerçekleştiremeyecekti. Yine Einstein 1905 yılında eşzamanlılığı ortaya çıkarmasaydı, iki yıl sonra da ressam Pablo Picasso, Avignonlu Kızlar eserinde uzamsal eşzamanlılığı, evrenin ve zamanın yolcuğuna çıkmayacaktı (Kaplanoğlu, 2011:66).

Yirminci yüzyılda gerçekleşen gelişmelerle birlikte, ressamlar da bilim alanında gerçekleşen üç boyutun ötesine geçme eğilimine kendilerini kaptırarak, dördüncü boyuta ilgi duymaya başlamışlardır. Örneğin 19. yüzyılda yaşanan kültürel değişimler ve teknolojik gelişmeler sanatçıları farklı arayışlara yönlendirmiştir. Özellikle fotoğraf makinesinin icadı ile sanatçılar artık görüneni birebir ifade etmekten vazgeçerek, farklı tarz arayışlarına girmiştir. Endüstri devrimi, gerçekleşen icatlar ve bilim dünyasında atomun parçalanması gibi bir çok değişimin gerçekleşmesi insanlığın yaşam biçimine etki ederken, üretilen eserlerde de kendini göstermiştir. Bunu o dönemin eserlerinde yer alan objeleri parçalama eğiliminde sıklıkla görebiliriz. Tüm gelişmeler ve endüstriyel değişimin etkileri, dönemin sanat akımlarına da yansımıştır. Sanatçılar savaşların etkisi altında kaldıkça, geleneksel kurallardan uzaklaşarak duygusal dünyalarını dışa vurmaya başlamış,

bunu gerçekleştirirken de kimi zaman eleştirel bir bakış açısı sergilemiştir. Örneğin, I. Dünya Savaşı sonrası aydın kesim sanatı, siyasi ve sosyal ortamından ayrı tutmayarak değerlendirmiş, burjuvanın estetik anlayışına ve burjuvanın egemenliğine karşı çıkan bir tavır içerisinde olarak Avrupa'daki sanat ortamını da etkilemiştir. Büyük savaşlar insanların normal hayatlarına etki etmiştir. Değişen yaşam biçimi, zorluklar ve buhranlar sanata yansımıştır. Üretken ve yaratıcı kişiler de bu ortam içerisinde eserlerini vermeye devam etmiştir. Bu bağlamda, sanatı içerisinde bulunduğu ortamdan, sosyo-kültürel yapıdan ayırmanın mümkün olmadığı görülmektedir. Bir yüzyıl bir sonraki yüzyılı etkilemektedir. Yaratıcılık dediğimiz durum da toplumsal gelişmelerle bir bağ içerisindedir. Avrupa'da gelişen aydınlanma dönemi, Fransız Devrimi ile devam etmiş, Fransız Devrimi'de rasyonalizm fikrini getirerek, 19. ve 20. yüzyılın düzenini ve sanat yapısını değiştirmiştir. Batı'da gerçekleşen değişimler bütün dünyaya yayılmış, ortaya çıkan bir çok sanat akımı, farklı kültürleri de etkisi altına alarak tarihte yer almıştır. Günümüzde de etkilerini görebilmek mümkündür. O zaman yaratıcılığın toplumsal yaşamda gerçekleşen iyi ve kötü gelişmelerin etkisi sonucu biçim kazandığını da söyleyebiliriz. Her birey, yaşadığı çevrenin şartlarında içinde olan yaratma dürtüsünü kullanarak, bir çözüm ya da bir çıkış yolu bulmaya çalışmaktadır. Sanatçı da yaratıcı bir birey olarak gelişen dünyanın olanaklarını takip ederek kendine yeni ifade biçimleri aramaktadır. Bunu kullandığı malzemeden, anlatım biçimine kadar her yerde görebilmek mümkündür. Picasso'nun da dediği gibi, "*Her yaratıcı hareket, öncesinde bir yıkımla başlar*"(Sokak, 2020).

Sonuç

Günümüz dünyası sürekli değişmektedir. Değişen dünyada yaşamını sürdüren bireyler çeşitli problemlerle karşılaşmakta ve bu problemleri çözmede farklı yollar denemektedir. Yaratıcılık, bu yollardan biridir. Yaratıcılık, insanın yaşamını ve geleceğini temellendirmede önemli bir olgudur. Yaratıcı kişi, sadece kendini ve sahip olduğu olanaklarını değiştirmekle kalmaz, yapmış olduğu yeniliklerle çevresine de etki eder. Kendi çevresinin dışında gelişen ve değişen tüm sanatsal olguları takip ederek, onları kendi iç dünyasında sorgulama özelliğine de sahiptir. Verdiği mesajlarla, sanatsal öngörülerini sınırlı bir değerlendirme içerisinde gerçekleştirilmeyip, farklı oluşumları da kapsayan bir ifade şekline sahip olarak farklı coğrafyalarla da iletişimini koparmamaktadır. Yaratıcılık, her insanda var olan ve geliştirilebilmesi mümkün olabilen bir yapıdır. Sanat alanındaki yaratıcılık, yeniliğin de ötesinde sanatın tüm bileşenlerinin bulunduğu ve değerlendirildiği estetik bir oluşumdur. Böylece, tüm dünyada oluşan sanatsal yapılanmalar kültürel ilişkileri bir araya getirmekte, sanatçı da bunları takip ederek kendini değerlendirebilen bir algıya sahip olmaktadır. Algıyan birey, kendini sınırlı bir alanda tutmayarak gelişimlere açıktır. Yaratıcılıkta da algılama önemli bir faktördür. Bu faktör, sanatçıyı etkilediği gibi, sanatçının sunmuş olduğu dünyayı algılayan insanları da değiştirmektedir. Bu bakımdan, yaratıcılık hayatımızın her aşamasına nüfus eden, ileriye dönük yeniye ulaşma çabasıdır.

Kaynaklar

- Ağluç, L. (2013). Sanat Yaratıcılık Bağlamında İnsan ve Yaratma Güdüsü. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 3 (1),2-14
- Altunbaş, H. (2015). Reklam Bize Ters. Konya: Literatürk Academia:93.
- Arnheim, R. (2012). Görsel Düşünme. İstanbul: Metis Yayınları.
- Aslan, E. A. (2016). Kavram Boyutunda Yaratıcılık. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. 2 (16), 15-21.
- Batu, U. (2013). Reklamın Dili. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Bıyıklı E. N., Gülen A. L., (2018). Hayal Gücü ve Yaratıcılık Kavramlarının Tasarım Sürecine Etkisi. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, cilt 7, sayı 50, 1274-1275.
- Bender, T.M., Boztaş, E., Köseoğlu, K., (2016). Sanatçı Aşkının Sanatsal Yaratma Sürecine Etkileri ve Eserlerdeki Yansımaları, *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 5(23), 879-893.
- Güvenç, B. (2013). Kültürün ABC'si. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Heskett, J. (2013). Tasarım. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Judkins, R. (2017). Yaratıcı Düşünme. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Foster, J. (2015). Fikir Nasıl Bulunur. İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Kapar, S. (2009). Resimde Sembolik İmgelemi Oluşturan Psikolojik Etkenler. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 0 (15), 43-46.
- Kuspit, D. (2018). Sanatın Sonu. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaplanoğlu, L. (2011). Resimde Zaman ve Eşzamanlılık. *Atatürk Üniversitesi Sanat Dergisi* (19), 65-74.
- McIntyre, P. (2007). Rethinking Creative Practice in the Light of Mihaly Csikszentmihalyi's Systems Model of Creativity. 3rd Art of Record Production International Conference, Queensland University of Technology.
- San, İ. (2008). Sanat ve Eğitim. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Teker, U. (2009). Grafik Tasarım ve Reklam. İstanbul: Yorum Sanat Yayınevi.
- Turani, A. (2014). Çağdaş Sanat Felsefesi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Onur, D., Zorlu, T. (2017). Yaratıcılık Kavramı ile İlişkili Kuramsal Yaklaşımlar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6 (3), 1535-1552.
- Özaşkın, G. A., Bacanak, A. (2016). Eğitimde Yaratıcılık Çalışmaları: Neler Biliyoruz? *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(25), 212-226.
- Ulusoy, D, M. (2005). Sanatın Sosyal Sınırları. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Velioğlu, S. (2000). İnsan ve Yaratma Edimi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Bağlantılar

Bağlantı 1: "Düşünmenin 2 Boyutu: İraksak ve Yakınsak Düşünme" (10 Şubat 2020), <https://vizyonergenc.com/icerik/dusunmenin-2-boyutu-iraksak-ve-yakinsak-dusunme>

Bağlantı 2: Pektaş, H. "Yaratıcı Kişi Olarak Sanatçı" (1987), Erişim Tarihi: 16 Şubat 2020, <http://www.hasippektas.com/yar.sntci.html>

Bağlantı 3: "Picassonun Seramikleri" (24 Şubat 2020), <https://blog.peramuzesi.org.tr/sergiler/picassonun-seramikleri/>

Bağlantı 4: "Sanat ve Toplum İlişkisi" (20 Şubat 2020), <http://www.sanatsal.gen.tr/sanat-ve-toplum-iliskisi/>

Bağlantı 5:"Sokak Sanatının Picasso'su: Banksy" (20 Şubat 2020), <https://kreatifbiri.com/sokak-sanatinin-picassosubanksy/>

Bağlantı 6: Soygür, H. "Sanat ve Delilik Sürecin Doğası Olarak Yaratıcılık" (03.06.2010), Erişim Tarihi: 5 Şubat 2020, <https://www.cafrande.org/sanat-ve-delilik-surecin-dogasi-olarak-yaraticilik-haldun-soygur/>

Bağlantı 7: Tanyol, T. "Yaratıcılık ve Toplum" 28 Şubat 2020, <https://docplayer.biz.tr/112311138-Yaraticilik-ve-toplum.html>

CREATIVITY AND ART

Duygu DİNÇELİ

ABSTRACT

Art is the field of communication where imagination and creativity are used effectively, emotions and thoughts are expressed in an aesthetic way. This area has existed from prehistoric times to the present and changes in itself. Change is an expression of a subjective world that includes people and their environment as a reflection of life and society. Creating is changing. In this context, an artwork is shaped according to the artist's inner world, perception, and imagination. Creativity is the emergence of new information through the use of old information. An artist's point of view changes with the way he interprets his environment; what he lives, sees, intuitive structure, and perceptions. Art is an important concept that leads the person whose emotions and personal talent are dominant to the act of creating and contributes to the talents of the person. Creation is a feature that can exist in every person, having the ability to connect with life and can be improved. The reflection of human's urge to create in the artistic field is more than just changing the material and social environment. This position is personal, as an emotional form of purification in which the inner world is expressed. A creative individual is who reflects what he knows with his feelings, cares about thought, has high awareness, questions himself and life, finds solutions to problems, passes his knowledge through the world of perception. In the research; a literature review was made for the concepts related to the subject by examining the definition of creativity, the creativity process, the relationship of creativity with art, the impact of environmental and social factors on creativity.

Keywords: Creativity, art, artistic creativity, imagination, design